

LØRDAG

24

MIN TRO

Kari Veiteberg blir aldri ferdig med å spørre kva det vil seie å følge Jesus i dag.

28

GJESTEN

Det finnes en elleve-åring som sier han ønsker seg stillongs til jul. Er det ennå håp?, skriver Ida Marie Gilbert.

Han tok straffen, vi fikk hevnen

HOVEDSAKEN

SONDRE BJØRDAL
sondre.bjordal@vl.no

Ugjerninger skal straffes, men ikke hevnes. Er vi da helt ærlige om hvorfor vi setter folk i fengsel?

Etter å ha sonet en rekke fengselsdommer ble Johan Lothe leder for organisasjonen Wayback, som gir straffedømte rådgeving og praktisk hjelp. Han mener det hadde vært mer realist om man var åpne om at straffen også er en gjengjeldelse.

Foto: Erlend Berge

Hevn er et veldig sterkt ord. Men ja, jeg oppfatter fengselsstraffen som en hevn. Klokket er ni på morgenen. Johan Lothe er først på kontoret, og setter på institusjonstrakten på den lille kjøkkenbenken til organisasjonen Wayback i Oslo sentrum. Det går med en del kaffe når straffedømte skal stable livet sitt på beina igjen utenfor murene. Selv har han sittet inne en rekke ganger, for narrotikarelaterte lovbrudd. Nå har han vært ute siden 2009, og leder organisasjonen som hjelper folk som har vært i samme situasjon som ham selv. Lotte ligger på kjøkkengulvet. Hun er en hvit labrador som Johan Lothe kaller sin beste venn. Snart skal kjøkkenet pusses opp, blant annet for å kunne gi matlagingskurs og lære brukerne om rutiner og kosthold.

Øye for øye. I Andre Mosebok står det skrevet: «Øye for øye. Tann for tann, hånd for hånd.»

For straffedømte kan livet utenfor være vanskelig å mestre. Snart skal kjøkkenet pusses opp, slik at det kan brukes til matlagingskurs, og at de der kan samles om å lage større middager.

Foto: Adrian Nielsen

Bjørn Aanes, Tiben og Helge Olsen utgjør brorparten av staben, og styrer på kjøkkenet under på Waybacks julebord. Egen erfaring med soning regnes som nødvendig kompetanse for å jobbe i organisasjonen.

Foto: Adrian Nielsen

« fot for fot». Denne tanken om straff som ren gjengjeldelse, for å skape likevekt, regnes som umoderne i dag. Allerede for 2.000 år siden ba Jesus oss om å vende det andre kinnnet til. I forarbeidet til Norges nye straffelov fra 2005, slås det fast at «gjengjeldelse ikke kan være straffens formål». Men selv om vi i dag snakker om rehabilitering og preventive hensyn til å forklare hvorfor vi sender forbyrtere i fengsel, er det vanskelig å komme unna at vi iblant rett og slett ønsker hevn. Bør vi nekte for det?

– Det er mange som i likhet med meg hadde synes det var greit å bare sette ord på det. For om man lager et regnskap over skyld, så inneberer det også at du kan starte med blanke ark når du er ferdig sonet, sier Johan Lothe.

Åtte år etter han sist slapp ut, føler han ennå ikke at han er helt tilbake i samfunnet. Mange straffedømte sier at den egentlige straffen begynner

For om man lager et regnskap over skyld, så innebærer det også at du kan starte med blanke ark når du er ferdig sonet.

Johan Lothe

når soningen er ferdig. For man starter ikke med blanke ark etter soning.

– Når man kommer ut er man fylt av angst og skam, og føler at alle kan se på deg at du har sittet inne. I ettertid ser jeg at hovedproblemet lå i meg selv, fordi jeg var forutinntatt om hva andre trodde om meg. Det kan legge store hinder på folk, for eksempel når de skal prøve å finne jobb.

Lothe kunne ikke gå tilbake til sin gamle arbeidsgiver. For ham ble redningen å jobbe som frivillig for Røde Kors-tilbudet Nettverk etter soning. Der fikk han et klapp på skulderen når noe gikk bra og fikk høre at han var

savnet om han ikke dukket opp. Nå er det han som klapper andre på skuldrene, mens han bistår med praktiske ting som å skrive jobbsøknader og gå på boligvisninger gjennom Wayback.

– Her har jeg fått mulighet til å bruke min erfaring som tidligere straffedømt og rusmisbruker. Jeg har fått snudd om på livet mitt slik at jeg kan hjelpe andre.

Det vanskelige instinktet. Men aller først skal Lothe hjelpe til med å arrangere Waybacks årlige julebord. Når vi treffer ham noen dager senere, møter vi lukta av pinnekjøtt fra Isoporkassene på kjøkkenet. Lokalet er fullt av folk, på vei tilbake til samfunnet.

Johan Lothe reiser seg, plinger i glasset og ønsker velkommen.

– I løpet av hele året er dette er det aller hyggeligste vi gjør, sier han og sender en tanke til de

Straff

◉ Et onde som staten pålegger en lovovertreder på grunn av en lovstraff.

◉ Bruken av straff har i Norge to fremtidsrettede formål: Den skal virke individualpreventivt slik at en lovbrøtters ikke forgår seg på nytt, og den skal virke allmennpreventivt slik at andre ikke forgår seg ved at de ser at og hvordan samfunnet reagerer på lovbruddet.

◉ Stortingsmeldingen «Straff som virker» fra 2008 legger vekt på straff som rehabilitering.

◉ Gjengjeldelse og hevn er ikke blant vår begrunnelse for bruk av straff, da dette kun peker bakover.

◉ I 2015 ble 260 868 personer idømt straff i Norge.

Kilder: sml.no, ssb.no, St.mld. 37 (2008)

Den allmenne rettsfølelsen

◉ Viser til oppfatninger om straff i befolkningen, og til en følelse om hva som er rettfærdig.

◉ Trekket frem når nye straffelover utformes, og når straff skal fastsettes.

◉ Man kan ikke dømmes for å ha krenket allmennhetens rettsfølelse. Men er man først dømt, dukker begrepet opp utmåling og gjennomføring av straffen.

◉ Allmennhetens rettsfølelse brukes hovedsakelig i argumentasjon for å skjerpe straff.

Kilde: Advokatsammfundnings årstale, 2007

◉ Mange synes jula er vanskelig. På julebordet for de straffedømte ligger sangen «Te den som itj gler sæ te jul» på pianoet. Maleriet låner Wayback av et medlem som ikke hadde plass i leiligheten sin.

Foto: Adrian Nielsen

av brukerne som har lukket soning og ikke kunne komme.

De siste gjestene smyger seg forbi pepperkakkene og mandarinene i gangen, og finner seg en ledig klappstol.

– Jula er vanskelig når man sitter inne, sier Tin Lin Aye, og legger to poteter på tallerkenen sin. Selv har han opplevd det tre ganger.

– Mange blir sittende alene inne på cella, og vil ikke komme ut.

Tin var 26 år gammel da han flyktet fra Myanmar og endte i Drammen. Der gikk det bare sånn passe. I begynnelsen av trettiåra fikk han en dom for å ha påført en mann et to centimeter dypt, tre centimeter bredt knivstikk, og et to uker langt sykehusopphold. Nå har han vært ute i to år, og står opp klokken fire hver morgen for å rekke lærlingjobben på en industribedrift i Hokksund.

– Jeg vet hva jeg har gjort, og har tatt moralsk

Det er ingen som mener de ikke fortjener straff.

Michel Mateos, straffedømt

ansvar. Det var jeg tydelig på hele tiden, selv om jeg anket på selve straffutmålingen. Men jeg synes det er helt greit at jeg måtte betale med straffen, og nå har jeg sonet ferdig.

– Det er ingen som mener de ikke fortjener straff, sier Michel Mateos på andre siden av bordet, før han legger til: – Bortsett fra de som alltid er «uskyldige» da.

Han lager hermetegn i luften, som for å si: Der har du en gjeng.

– Problemet er når slike som Ronny her, ikke klarer å gå gjennom Bogstadveien uten å legge merke til hvilke biler og vinduer han kunne klart å bryte seg inn i.

Da hjelper det ikke med straff. Det er en form for avhengighet og tankemønstre som ikke forsvinner av å bli låst inne. Det blir bare verre.

Den ansiktsløse allmennheten. Andreas er rundt 40 år, fra ei lita bygd, og soner en lengre dom som han sier han «jobber mye med». Men ikke har lyst til å snakke med Vårt Land om. Etter å ha sittet på høysikkerhetsfengsel har han nå blitt flyttet til overgangsbolig med åpen soning. Det har gått raskt.

– Da er det ofte slik at når man søker om noe, for eksempel permisjoner, så får vi avslag med begrunnelsen at den allmenne rettsfølelsen kan bli krenket. Jeg lurer på hvor de tar det fra. Jeg er på frigang og går ut hver dag, men jeg har aldri møtt noen i allmennheten som har følt seg krenket av den grunn.

Andreas forteller at han tidligere jobbet som

» næringslivsleder. Han er nyklipt og fresh, og snakker som om han er vant til å gi Powerpoint-presentasjoner. Han forklarer hvordan han bruker soningen til å få orden på livet sitt.

– En jobber seg sakte men sikkert oppover gjennom soninga. Men så plutselig får du den: *Posh!* Han løfter hånda raskt, som for å markere en bråstopp.

– Da skal de ha deg ned igjen. De maser hele tiden om at vi skal ha fremgang gjennom soninga. Så får man avslag på en søknad fordi det kan anses som for rask progresjon – av hensyn til den allmenne rettsfølelse, som ikke skal krenkes. Den der skjønner jeg ikke.

Til Vårt Land innrømmer Justisdepartementet at staffegjennomføringen skal ivareta «hensyn som ikke alltid lar seg forene». Men departementet fremhever også at det vil virke støtende på den allmenne rettsfølelse om folk treffer innsatte utenfor murene, særlig om det har gått kort tid etter domfellelsen.

Skjulte motiver. – Hevnen er fremdeles tydelig til stede, selv om den offisielt sett er skjult, sier Espen Schaanning, idéhistoriker ved Universitetet i Oslo.

I 2010 fikk han sine femten minutter i rampe-lyset, da Dagbladet ryddet firsiden med tittelen: «Professor ved Universitetet i Oslo: VIL PISKE kriminelle». Schaannings poeng var at lange soningsdommer ikke nødvendigvis er mer «humane» enn en fysisk avstraffelse: «For lovbrystere med familie, vil pisk være et mer konstruktiv alternativ enn fengselsstraff».

Han viser til det nevnte forarbeidet til den nye straffeloven fra 2005. Her ble det uttalt at hvis den gamle gjengjeldelsestanken lever videre – er det fordi det er avgjørende for samfunnets ro og orden at «borgerne ser at det blir reagert overfor de som begår lovbrudd». Det er dette som er den allmenne rettsfølelsen.

– Tanken er at folket har behov for at ugjerninger blir straffet. Og at hvis ikke staten gjør det, så vil folket ta loven i egne hender, sier Schaanning.

Med andre ord anerkjenner vi at folket har et behov for å straffe. Selv om ikke staten anerkjenner hevnen, anerkjenner den folkets hevnlust og behovet for å føle rettferdighet.

– Dermed begrunnes straffen med at man må komme hevnlusten i forkjøpet. Det er som om rettsystemet sier at vi dessverre bare må ta til etterretning at vi har et hevnlustet folk, sier Schaanning.

Idéhistorikeren mener det hadde vært bedre om vi var åpne om at hevnen er en viktig del av straffen.

– Når en nå sier at straff ikke kan bygge på gjengjeldelse, så unngår man å diskutere det. Men det endrer ikke på at straffen indirekte begrunnes ut fra gjengjeldelsestanken.

Den moderne straffen. De seneste tre årene har et tjuetalls fanger i Halden fengsel deltatt i et retreat-opplegg, basert på leveregler fra 1500-tallets klosterliv. Ingen TV, ikke noe snakk – men stillhet, bønn og daglige gudstjenester. I boka *Hvis jeg har en sjel* skriver fengselsprest Kjell Arnold Nyhus om prosjektet. I sommer tok han med seg ti fanger på pilgrimsvandring til Nidarosdomen.

– Jeg vil si at måten vi behandler kriminelle er preget av en dyp ambivalens, og at vi prøver å ri to hester. Jeg tror det hadde vært enklere om vi heller var åpne om at vi kjører på to prinsipp som ikke alltid er forenlige, sier Nyhus, som nå er fengselsprest på Hamar og Ibseng.

– På den ene siden klapper man folk på skulderen og snakker om at man vil hjelpe dem videre. På den annen side er fengselsverdagen full av regler som vanskelig kan begrunnes med annet enn at det skal kjennes som en straff.

Statsminister Erna Solberg trakk fram hjelpeorganisasjonene Wayback og Retretten i sin siste i sin nyttårstale. I høst foreslo regjeringen å kutte støtten til de to frivillige aktørene, men gjorde raskt helomvending. Foto: Adrian Nielsen

Espen Schaanning nådde Dagbladets forsiden med sitt utspill i 2010. Schaannings poeng var at lange soningsdommer ikke nødvendigvis er mer «humane» enn en fysisk avstraffelse. Faksimile Dagbladet

Det er vanlig å ta med seg en venn. Til julebordet har Tin Lin Aye har tatt med seg kollegaen Erik Olofsson, som han mener kan lage hva som helst med metallplater. Foto: Adrian Nielsen

– Hva tror du er grunnen til at det er vanskelig å anerkjenne dette harde straffemotivet?

– Her tror jeg man må pirk litt i den sosialdemokratiske tenkingen. I et moderne prosjekt fremstår straff, bot og gjengjeldelse som noe arkaisk, noe menneskeheten har gjort seg ferdig med. Kanskje kom det fra moderne psykologi og terapeutisk tenking, som nå gjenomsyrer alt.

Det er nærliggende å tenke at også den kristne etikken, særlig nåden og tilgivelsen, ligger

til grunn for at behovet for hevn og gjengjeldelse systematisk tones ned. I så fall er forskjellene mellom det norske og det amerikanske straffesystemet et paradoks, mener Nyhus.

– En kan mene litt at hvert om den formen for kristendom de driver med, men det er ikke tvil om at det er et land som er preget av kristen tenking. Men amerikanerne rister på hodet og smiler overbærende når vi snakker om rehabilitering.

Han mener det er mye å gå på i arbeidet med de innsatte, særlig innen samtaleterapi. For i sitt arbeid som fengselsprest har han møtt innsatte som har sittet inne i årevis, uten noensinne å snakke om lovbruddet de har gjort. Og verken fengselsbetjenter, fengselsprester, lærere eller andre i systemet konfronterer dem med det, fordi det råder en

oppfatning om at en skal la de vanskelige tingene fra fortida ligge.

– Jeg har stor tro på rehabilitering, og tror det kunne vært gjort utrolig mye mer. I lys av et kristent-humanistisk menneskesyn, med troen på tilgivelsen og på at det er mulig å begynne på nytt, så kan jeg heller ikke skjønne at det er noen annen vei. Det betyr ikke at vi lar være å stille lovbrysteren til ansvar. Men jeg mener den domte bør oppfordres til å delta i systematiske samtaler for å erkjenne sitt ansvar, og at en slik erkjennelse bør være en forutsetning for å få åpen soning eller soning med foltenke hjemme, sier Nyhus.

Uforenlige hensyn. Johan Lothe smaker litt på ordet hevn. Han synes ordet gjengjeldelse

passer bedre.

– Under soningen er det mange som klager over forholdene. Da blir man ofte møtt av politi og fengselsbetjenter som sier at dette burde man tenkt på før, dette er straffen man har gjort seg fortjent til. Da får man følelsen av hevn. Men hevn er et veldig sterkt ord. Ordet gjengjeldelse er det lettere å kjenne seg igjen i.

I en e-post til Vårt Land skriver

Måten vi behandler kriminelle er preget av en dyp ambivalens. Vi prøver å ri to hester.

Kjell Arnold Nyhus, fengselsprest

Justisdepartementet at nyere juridisk teori har problematisert prevensjonsteoriene – altså straff for å hindre nye lovbrudd:

«Selv om det i en viss forstand tales om «gjengjeldelse», siktes det ikke til «hevning», men til at straffen anses som en egnet måte å kommunisere samfunnets moralske klander til lovbrysteren», skriver departementet. De legger til at det er grunn til å tro at denne utviklingen vil sette sitt preg på fremtidige lovarbeider i Norge.

Lothe mener en lovgrunnelse som er mer åpen om gjengjeldelsesmotivet, ville vært «mer realist». – Og jeg tror de aller fleste innsatte ville akseptert det. Det innebærer også at når du er ferdig, så har du gjort opp for deg. Og det er det veldig mange som er opptatt av.